

Ansats til en tilknytningspsykologisk læsning af *Frankenstein*

Af Rasmus Thorning Hansen

Institut for Kulturvidenskaber: Litteraturvidenskab, Syddansk Universitet

Indledning

At give sig i kast med endnu en psykologisk læsning af karakteren Frankenstein synes en kliche i lyset af de utallige studier, som ud fra en eller flere psykoanalytiske vinkler har belyst Frankensteins neurotiske karaktertræk og perverse selvrealisationsprojekt, typisk med udgangspunkt i det ødipale urdrama. Selvom tilknytningspsykologien, oprindeligt udformet af englænderen John Bowlby (1907-1990), er en almen anerkendt teori i forståelsen af selvets udvikling, og takket være hans samarbejdspartner Mary Ainsworth (1913-1999) en almindelig anvendt og evidensbaseret praksis indenfor børnepsykiatrien, har den endnu ikke, som psykoanalysen eller den kognitive psykologi, fundet vej til den litteraturvidenskabelige praksis.

Denne artikel sigter på at vise, at og hvordan tilknytningspsykologien kan anvendes til at belyse aspekter af protagonisten Frankensteins identitetsdannelse og adfærdsmønstre og samtidig give en vis indsigt i det 19. århundredes borgerlige familiemønstre og socialiseringspraksis, for så vidt som litteraturen giver et bidrag til en forståelse af virkeligheden.

Tilknytning

Tilknytningspsykologien har rødder i psykoanalysen, og særligt Melanie Klein har inspireret Bowlby, som i hele karrieren anså sig selv som psykoanalytiker, selvom han endte med at afvise Freuds driftsteori, teorien om ødipuskomplekset og Freuds faser i jegdannelsen. Bowlby er dog, som Freud, primært fokuseret på barnets udviklingsprocesser, men blev i den forbindelse påvirket af etologien og særligt inspireret af Konrad Lorenz. Han fandt samspillet mellem barnets medfødte biologiske og emotionelle behov og de primære socialiseringsprocesser afgørende for udviklingen af selvets indre arbejdsmodel, som er selvets skabelon for socialt samspil og nære tilknytninger livet igennem.¹

Tilknytningsteorien har således menneskets universelle og biologiske behov for at knytte nære følelsesmæssige bånd som sin kerne.² Tidlige gensidige og nære relationer er en forudsætning for en normal udvikling hos pattedyr, herunder mennesket (Fonagy m.fl. 2007: 45).

¹ Om forholdet mellem psykoanalysen, Freuds faseteori og Bowlbys tilknytningsteori se Inge Bretherton 1992.

² John Bowlbys hovedværk er *Attachment and Loss* Vol I-III (henholdsvis 1969, 1973 og 1980).

Spædbørns tilknytningsadfærd /f.eks. at søge nærhed, smile eller klynge sig til omsorgspersonen) besvares af de voksnes tilknytningsadfærd (berøring, omfavelse, beroligelse), og disse måder at reagere på forstærker spædbarnets tilknytningsadfærd overfor den pågældende voksne. Aktiveringen af tilknytningsadfærd afhænger af spædbarnets vurdering af en række signaler fra dets omgivelser, som afstedkommer en følelse af tryghed eller utryghed. Oplevelsen af tryghed er selve formålet med tilknytningssystemet, hvis væsentligste funktion derfor er at regulere barnets emotionelle oplevelser. I denne forstand er oplevelsen af tryghed et centralt element i en lang række psykiske lidelser og hele det psykoterapeutiske forehavende. (Ibid.: 45-46)

Barnet lærer at mestre sine emotioner – ”affektiv afstemning” (Siegel 2002: 88) - i den trygge relation til en forstående voksen og lærer at søge den voksne for at genfinde den emotionelle ligevægt i tilstande af ukontrollabel aktivering. Omsorgspersonen bliver derved en *tryk base* for barnets nysgerrige udforskning af verden. Erfaringen med omsorgspersonen samles i løbet af det første leveår i repræsentationelle systemer, som Bowlby kalder *indre arbejdsmodeller* (Fonagy m.fl. 2007: 46). Er omsorgspersonen imidlertid ude af stand til at berolige barnet og hjælpe det med at opnå emotionel ligevægt og dermed organisere sig selv, opnår barnet en *ængstelig* relation til omsorgspersonen og dysfunktionelle indre arbejdsmodeller for interpersonelle relationer.

Selvom mønstre, der dannes tidligt i livet, har afgørende indflydelse på mange funktioner, er disse indre arbejdsmodeller for tilknytning påvirket af erfaringer livet igennem: ”Dette lader formode, at oplevelser med nye relationer indebærer et potentiale, der kan flytte mennesker i retning af en mere tryk sindstilstand med hensyn til tilknytning.” (Siegel 2002: 94). Undersøgelser hvor børn er blevet fjernet fra hjemmet peger på, at en konstruktiv udvikling kan igangsættes (ibid.: 94).

Denne plasticitet i forhold til erhvervet tilknytning er dog omdiskuteret, og nyere undersøgelser peger på: ”at korrelationen mellem klassifikation af tilknytning i spædbarnsalderen og i voksenlivet er på 68-75 procent” (Fonagy m.fl. 2007: 48-49), og at der derfor er en meget høj grad af overensstemmelse mellem spædbarnets og den voksnes adfærd i forhold til tilknytning. Stabile miljøfaktorer er formodentlig en central medspiller på linje med mønstre i de første leveår, men ”tilknytningsrelationer spiller (...) en afgørende rolle i formidlingen af deprivation fra en generation til den næste. Der er tre eller fire gange så stor sandsynlighed for, at børn af trygge voksne har en tilknytning der klassificeres som tryk.” (Ibid.: 49). Det vil sige, at man ud fra forældres tilknytningsmønster kan forudsige barnets tilknytning og disposition for psykopatologi under hensyn til kontekstuel og miljømæssig påvirkning (ibid.: 49).

Mary Ainsworth, som var professor i udviklingspsykologi ved University of Virginia, arbejdede sammen med Bowlby i 1950'erne og udviklede de gældende klassifikationer for spædbørns tilknytning ud fra en forskningsbaseret målemetode ISS (Infant Strange Situation) som er standard indenfor børnepsykiatrien i en videreudviklet form (Siegel 2002: 91 ff.). Der findes fire tilknytningsklassifikationer – indre arbejdsmodeller for tilknytning – som almindeligvis betegnes således (ibid.: 95):

- **Tryk (B)** – i ikkekliniske lavrisikopopulationer falder 55-65 % af børnene herunder.
- *Ængstelig undvigende eller utryk (A)* – i lavrisikogrupper 20-30 % af børnene.
- *Ængstelig modvillig eller ambivalent (C)* – i lavrisikogrupper 5-15 % af børnene.
- *Forvirret/desorienteret (D)* – denne sidste kategori er langt den alvorligste i forhold til risikoen for udviklingen af personlighedsforstyrrelser og optræder alene i kombination med de ovenstående (langt overvejende A og C). I ikke kliniske populationer falder 20-40 % af børnene herunder.

I populationer præget af psykosociale problematikker vil kategorierne A, C og D udgøre en væsentligt større relativ procentsats: ”i undersøgelsesudvalg af børn fra arbejderklassen beskrives størstedelen som ængstelige i deres tilknytning (...) men ængstelige strategier i spædbarnsalderen modsvarer af relativt stabile voksne strategier.” (Fonagy:324). Begrebet ”relativt stabile” strategier dækker over, at den ængstelige tilknytningsadfærd aktiveres i samspilsrelaterede stress- og konfliktrelationer og ved traumatiske brud og separationssituationer.³

Tryk (B) tilknytning

Den trygge tilknytning erhverves af spædbørn, hvis forældre er emotionelt til stede: ”som har en god opfattelsesevne, og som er lydhøre overfor deres børns behov og sindstilstande – det vil sige dem, der er sensitive over for deres børns signaler.” (Siegel 2002: 94). Disse børn har en tryk base, hvorfra de ”kan udforske verden”, søger nærhed og trøst uden at vise klyngende og dependent adfærd. Børn, som er trygt tilknyttede, udvikler et robust internaliseret selv, (selv)refleksive kompetencer og evnen til mentalisering, hvorved menes evnen til at kunne opfatte og sætte sig ind i egne og andres sindstilstande og intentioner.

Ambivalent (C) tilknytning

Et barn med ambivalent tilknytning oplever forældrenes kommunikation (emotionelle afstemning) som inkonsekvent betinget; til tider er den påtrængende (eller fraværende), mens der til andre tider finder en justering sted af barnets indre tilstand:

I dyader med ambivalent tilknytning synes forældrenes emotioner og mentale tilstande gang på gang at forstyrre evnen til konsekvent og nøjagtigt at opfatte deres børns emotioner og mentale tilstande, Dette medfører at børnene forbliver usikre

³ J.R. Harris (1998) kritiserer Bowlby og Ainsworth for at være absolutistiske i deres forståelse af forholdet mellem den tidlige tilknytning og udviklingen af indre arbejdsmodeller. Børns personlighed dannes i lige så høj grad af den social gruppe de tilhører og de andre voksne og kammerater de omgås som af den primære omsorgsperson. Endelig er den genetiske disposition også vigtig. Visse børn er mere følsomme overfor dysfunktionelle tilknytningsmønstre end andre.

på, om der vil ske en afstemning til og tilfredsstillelse af deres egne emotionelle tilstande og behov. (Ibid.: 121)

Den indre arbejdsmodel, som bliver resultatet af den ambivalente tilknytning, er et ustabil, svingende, påtrængende og inkonsekvent adfærdsmønster i sociale omgang – særligt i forhold til partnere og nærtstående, som oplever denne indre usikkerhed og længsel efter vedvarende og presserende bekræftelse af relationens styrke. Samtidig hermed skaber den ambivalente tilknytning en voldsom separationsangst med påtrængende følelsesmæssige bekymringer hos personen, som grunder i en usikkerhed om hvorvidt denne vil få opfyldt sine intimitetsbehov eller ej (ibid.: 122 ff.).

Utryk (A) tilknytning

Denne tilknytning kaldes også for afvisende og dannes ved en: ”følelsesmæssig distance og afvisende adfærd fra forældrenes side” overfor barnet (ibid.: 112). Forældrene er uopmærksomme overfor barnets behov og er ikke kompetente i deres behovsopfyldelse, når behovet endeligt er opfattet. Barnet udvikler derfor en indre arbejdsmodel præget af indelukthed, distance til omgivelserne og andre mennesker. Barnet mister i overvejende grad evnen til at reflektere over andres behov eller selvets tilstand (ibid.: 113). Som voksne er denne personlighedstype: ”tilbøjelige til at beskæftige sig med tør, logisk, analytisk tænkning, der mangler et sansemæssigt eller intuitivt element” ligesom de er tilbøjelige til at ignorere emotionelle signaler fra deres egen krop (ibid.: 118). Disse voksne lever efter de overordnede tema uafhængighed, bemærker Siegel, og de undgår om muligt interpersonelle forviklinger (ibid.: 140).

Desorganiseret (D) tilknytning

Hvis forældrerens derimod er en kilde til desorientering eller frygt, vil barnet udvikle en forvirret/desorienteret tilknytning. I en sådan dyade er der ikke kun tale om, at kommunikationen er ikkebetinget; de budskaber, forælderen sender skaber også en indre tilstand af kaos i barnet og en overvældende frygt for forælderen” (ibid.:139).

Familier med ubearbejdede traumer, misbrug og eller voldelig adfærd overfor barnet vil skabe frygt og forvirring og dermed modvirke en stabil jegdannelse og barnets evne til at organisere og berolige sig selv i stress- og konfliktprægede situationer. Barnet forventer at finde tryghed hos omsorgspersonen, men mødes med skræmmende og uforudsigelig adfærd. Konsekvensen er, at barnet er i stærkt forhøjet risiko for at udvikle en ustabil selv – en indre arbejdsmodel – som er kendetegnet ved:

- Voldsomme problemer med affektregulering.
- Uforudsigelige og pludselige skift mellem sindstilstande.
- Tendens til voldelig og kontrollerende adfærd som gør sociale relationer vanskelige.

- Gentagne mikropsykotiske sammenbrud – dissociative tilstande.
- Manglende evne til at berolige sig selv.

”På et meget fundamentalt niveau synes disse mennesker at have en ganske alvorlig svækket evne til at integrere en sammenhæng i bevidstheden. De er ikke i stand til at fremkalde en følelse af helhed og kontinuitet hverken med hensyn til selvet i fortid, nutid og fremtid eller i forholdet mellem selvet og andre,” skriver Siegel (2002: 141), som konstaterer en klar statistisk sammenhæng mellem desorienteret tilknytningsmønstre og psykopatologisk adfærd samt personlighedsforstyrrelser i det hele taget. Børn med en ængstelig, desorienteret indre arbejdsmodel: ”har den højeste sandsynlighed for at få kliniske problemer i fremtiden.” (Ibid.: 130) Der er specielt at være sammenhæng mellem kombinationen af ængstelig, desorienteret tilknytning og borderline-forstyrrelsen der netop er kendetegnet ved mangel på psykisk stabilitet (Fonagy m.fl. 2007: 324).

Adult Attachment Interview (AAI)

Særlig relevant er forskningsredskabet AAI som verden over benyttes som en valid metode til at fastlægge voksnes tilknytningshistorik på baggrund af deres selvfortællinger om opvækstforhold og tilknytning til den primære omsorgsperson (Siegel 2002: 96).⁴ Ved at interviewe barnets primære omsorgsperson fandt Mary Main ud af at tilknytningsmønstre er reproducerende.

Som eksempel på en AAI-fortælling, der afslører udpræget *desorientering* (D) referer Siegel til fra en far som fortalte om sin barndom og sin egen fars alkoholisme (2002: 133):

(...) Med hensyn til min far, ja det er noget helt andet. Jeg prøver ikke at tænke så meget på det. Han er altid uberegnelig, selvom jeg nok tror, han har styr på sig selv, det vil sige, af og til har han det ikke, og jeg kunne ikke finde ud af, hvornår han havde det, så jeg ved ikke, jeg mener, vidste ikke, hvad jeg skulle gøre ... [20 sekunders pause]. Der plejede at ske nogle ting ... [17 sekunders pause]. Og de var bestemt ikke morsomme, jeg mener, de var skræmmende. Ja, jeg er bange. Han er meget stor. Og meget truende. (Ibid.: 133)

Brugen af nutid til beskrivelse af fortiden er som her et tegn på desorientering. Lange talepauser og ufuldstændige sætninger er tegn på kognitiv forvirring (ibid.: 133). Endelig ser vi hvorledes personen træder ind i dissociativ, regressiv tilstand og overvældes af erindringer fra den implicite hukommelse. Vi oplever på levende og skræmmende vis barnet, der betragter faderen.

Følgende eksempel på en utryg (A) AAI-fortælling er fra en mor med utryk tilknytning, som blev interviewet om sin barndom:

⁴ Metoden er udviklet af Mary Main, en sidsteårsstuderende der arbejdede sammen med Mary Ainsworth. Hun er i dag professor ved Berkeley (Siegel 2002: 96).

Min mor og far boede hjemme og skabte et hjem af den slags, som det er godt for et barn at vokse op i. Vi gik til mange aktiviteter, og jeg fik alle de oplevelser, noget barn kunne forvente af et godt hjem. Med hensyn til disciplin fik i at vide, hvad der er rigtigt og forkert, og fik de rigtige anvisninger på, hvordan man får succes i tilværelsen. Jeg kan ikke nøjagtig huske, hvordan de bar sig ad, men jeg ved i hvert fald, at det alt i alt var en god barndom, en normal barndom i den forstand, at den var god. Sådan er det, Ja, det var et godt liv. (Siegel 2006: 130)

Vi finder her klare indikatorer på en utryk AAI-fortælling:

- Manglende emotionel dybde og kompleksitet. Manglende nærhed og indlevelse i egen og omsorgspersonernes situation og livsomstændigheder.
- Mangel på konkrete beskrivelser og erindringer (episoder, situationer) som underbygger konklusioner og påstande. En mangel som tilføjer fortællingen et præg af isolation.
- Idyllisering af barndomssituationen.
- Barndommen beskrives nøgternt og generaliserende (kortfattet) som en tilegnelsesproces af principper, værdier og kundskaber.

Tilknytningsproblematikker i *Frankenstein*:

I de første linjer af den døende Frankensteins fortælling om sit liv til kaptajn Walton får vi at vide at han er søn af en de mest respektable og vigtigste familier i Geneve og i Schweiz i det hele taget. Faderen er en yderst ærværdig, vigtig og berømt personage, som har udfyldt adskillige centrale offentlige hverv. Det er en meget tung arv, den unge Frankenstein skal løfte. Hvis han, som faderen, skal kunne rodfæste familiens position i det magtfulde højborgerskab – en legitimitet som vel og mærke bygger på personlige meritter – skal Frankenstein som et minimum tilpasse sig det præ-victorianske borgerskabs psykosociale konformitetspres; være pligttopfyldende, udvise hård selvdisciplin, robusthed, talent, ambition, undertrykke ”irrationelle” følelser og behov samt kunne begå sig i selskabslivet og i den borgerlige offentlighed. Dette socialiseringskrav kunne tynde næsten enhver til jorden, og det er en kendt sag hvilke konsekvenser den (selv)disciplinerende borgelige familiestruktur havde på personlighedsdannelsen belyst i samtidens litteratur, også på Frankenstein.⁵

Selv uden viden om AAI aner den opmærksomme læser uråd ved Frankensteins beskrivelse af moderen, faderen, den lille Elizabeth og vennen Clerval. Den absurde idealisering af disse pletfrie og overmenneskelige karakterer og den paradisiske idyl og omsorg, der kendetegner barndomshjemmet, må være ren fiktion og milevidt fra virkelighedens kompleksitet. Frankensteins ordvalg og metaforik i beskrivelsen af barn-

⁵ I sit berømte studie af forholdet mellem protestantismen og udviklingen af den vestlige arbejdsetik, *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* (1920), har Max Weber studeret hvorledes borgerskabet blev drivkraften i kapitalismens fremvækst båret af en pligtetik; en streng puritansk arbejdsmoral, hvor pligt, rationalitet, nøjsomhed og vedholdenhed blev de centrale værdier.

domshjemmet, forældrenes indbyrdes forhold og deres forhold til sønnen er da heller ikke af denne verden:

Much as they were attached to each other, they seemed to draw inexhaustible stores of affection from a very mine of love to bestow them upon me. My mother's tender caresses, and my father's smile of benevolent pleasure while regarding me, are my first recollections. I was their plaything and their idol, and something better – their child, the innocent and helpless creature bestowed on them by Heaven, whom to bring up to good, and whose future lot it was in their hands to direct to happiness or misery, according as they fulfilled their duties towards me. With this deep consciousness of what they owed towards the being to which they had given life, added to the active spirit of tenderness that animated both, it may be imagined that while during every hour of my infant life I received a lesson of patience, of charity, and of selfcontrol, I was so guided by a silken cord that all seemed but one train of enjoyment to me. (Shelley 1986: 291)

Den ekstremt idealiserede beskrivelse af de næsten omnipotente forældreskikkelser og de indbyrdes familiære relationerne, er gennemgående værket igennem og forstærkes da Elisabeth, "a being heaven-sent, and bearing a celestial stamp in all her features" kommer ind i familien (ibid.: 292). Den endelige dom over barndommens idyl formuleres således: "No human being could have passed a happier childhood than myself." (Ibid.: 296).

Ud over de umodne forsvarsmekanismer korresponderer Frankensteins barndomsbeskrivelse tydeligvis til alle fire indikatorer i den utrygge AAI beskrivelse. Vi præsenteres tillige for de højborgerlige socialiseringskriterier: "duty" og "selfcontrol" og Frankenstein bebrejder senere sig selv at være ude af stand til at leve op til faderens principerklæring om det perfekte menneskes emotionelle rigiditet og begærskontrol: "A human being in perfection ought always to preserve a calm and peaceful mind, and never to allow passion or a transitory desire to disturb his tranquillity." (Ibid.: 316). En principerklæring som er i svært misforhold til de udtømmelige beholdninger af affekt, kærlighed, omsorg og blidhed hvormed begge forældre angiveligt oversvømmer barnet.

Andre kritikere har ligeledes bemærket Frankensteins forskønnelse af forholdene i barndomshjemmet selvom: "Critics have generally fallen for his defenses", bemærker Laura P. Claridge: "Victor (Frankenstein mtf.) is an object of their love, not a participant in it; he is 'their plaything and their idol'" fortsætter hun (Claridge 1985: 15). På samme måde bliver monstret Frankensteins "plaything" – et objekt for Frankensteins behovsopfyldelse indtil: "'the newborn' forces his way into his parent's consciousness" (ibid.: 20); indtil monstret kræver at blive anerkendt og elsket som Frankensteins legitime afkom. Frankenstein reproducerer sine egne forældres rigide, afvisende tilknytningsmønster overfor sit eget "barn". Han hader sit afkom og forsøger at flygte fra dets intimitetskrav i det øjeblik, han har fået tilfredsstillet sine lyster ved skabelsesprocessen, der, som vi vender tilbage til, har en eksplicit seksuel karakter. Frankenstein er, som sine egne forældre, klar over sine "pligter" overfor monstret. De har angiveligt en "deep consciousness of what they owed towards the being to which they had given life ...,"

men ligesom forældrenes objektgørelse af Frankenstein magter han ikke at afstemme sig til barnets behov, men bliver endda brutalt afvisende (ibid.: 20). Det utrygge tilknytningsmønster er tydeligvis reproducerende. Frankensteins egen "barn" bliver i sin groteske form, som Claridge bemærker, et modsvar på den sublimerede aggression, som han føler overfor sine egne forældre og den skyld, som disse følelser fremkalder (ibid.: 20). Denne psykologiske mekanisme er fremmede for den proces, hvorved Frankenstein projicerer egne mørke drifter og aggressivitet over på monstret.

Frankenstein mangler evnen til at etablere og opretholde dybe emotionelle relationer til sin omverden. Han erkender selv at være komplet uegnet til at omgås andre mennesker udover familien og vennen Clerval (Shelley 1986: 304) og er plaget af sit voldsomme begær og sin manglende temperamentsstyring, hvilket peger på en ustabil identitetsdannelse og problemer med selvets organisering som jo igen kendetegner den desorganiserede indre arbejdsmodel (ibid.: 296). Idealiseringen af familien peger endvidere på forsvarsmekanismen splitting, som kendetegner en dikotom, sort-hvid-, enten-eller-tænkning og følgende unuanceret oplevelse af virkeligheden, selvet og andre mennesker. Dette medfører problemer med både at rumme og at sætte sig ind i forskelligartede perspektiver på virkeligheden. Som et hele er de umodne forsvarsmekanismer hos karakteren Frankenstein kendetegn for den personlighedsforstyrrede voksne, i særlig grad borderlinepatienter (Jørgensen 2009: 55-56).

Den "mirakuløse" barndom til trods møder vi således tidligt alvorlige forstyrrelser i den unge Frankensteins indre arbejdsmodel. Moderens død er det tydeligste eksempel på følelseskulden i hans karakter:

I need not describe the feelings of those whose dearest ties are rent by that most irreparable evil ... and why should I describe a sorrow which all have felt, and must feel? The time at length arrives, when grief is rather an indulgence than a necessity; and the smile that plays upon the lips, although it may be deemed a sacrilege, is not banished. My mother was dead, but we had still duties which we ought to perform; we must continue our course with the rest, and learn to think ourselves fortunate ... (Shelley 1986: 303)

Sorgen, som flere kritikere er inde på, er den centrale traumatiske hændelse i Frankensteins ungdomsliv formuleres i overordnede nøgterne principerklæringer med pligten som omdrejningspunkt. I sin psykoanalytiske tolkning af *Frankenstein*, ser Paul Sherwin Frankensteins incestuøse binding til moderen som kernen i hans projekt, der basalt set handler om at vække de døde fra graven. Et skyldtyngt arbejde, som har stærke seksuelle og autoerotiske undertoner, og som er: "a grotesque act of lovemaking, the son stealing into the womb that bore him in order to implant his seed" (Sherwin 1981: 885).

I Ingolstadt, hvor han sendes hen for at dygtiggøre sig, påbegynder Frankenstein sit (selv)skabelsesprojekt i dybeste hemmelighed og i årelang selvvalgt isolation. At pro-

jektet handler om narcissistisk selvrealisation og derfor om almagt og kontrol, fremgår klart:⁶

Life and death appeared to me ideal bounds, which I should first break through, and pour a torrent of light into our dark world. A new species would bless me as its creator and source; many happy and excellent natures would owe their being to me. No father could claim the gratitude of his child so completely as I should deserve theirs. (Shelley 1986: 314)

Projektet har flere aspekter:

- Det mytiske projekt over dem alle: at besejre døden og omvende syndefaldets tragiske konsekvens.
- Guddommelig kontrol og almagt – at opnå grænseløs beundring.
- Eventyrheltens underliggende projekt: at erstatte en dysfunktionel familie med en ny og funktionel med sig selv som på en gang fader og moder.

Splittelsen mellem den angiveligt uskyldsrene og paradisiske familieidyl og det ”snavsede”, tabubelagte og lystfyldte (seksualiserede) skabelsesprojekt, hans ”... workshop of filthy creation”, undergraver den skrøbelige selvorganisering og det ustabile selvbyllede hos Frankenstein, som er ude af stand til at bremse sig selv trods den væmmelse, skyld og skam som projektet implicerer: ”... often did my human nature turn with loathing from my occupation ...” (ibid.: 315). De tydeligt infantile narcissistiske karaktertræk og stærke erotiske impulser kombineres med en voldsom aggression og kontroltvang, som er rettet mod familien, og som kommer til udtryk i en drømmesekvens:

I thought I saw Elizabeth, in the bloom of health, walking in the streets of Ingolstadt. Delighted and surprised, I embraced her; but as I imprinted the first kiss on her lips, they became livid with the hue of death; her features appeared to change, and I thought that I held the corpse of my dead mother in my arms; a shroud enveloped her form, and I saw the grave-worms crawling in the folds of the flannel. I started from my sleep with horror; a cold dew covered my forehead, my teeth chattered, and every limb became convulsed: when, by the dim and yellow light of the moon, as it forced its way through the window shutters, I beheld the wretch – the miserable monster whom I had created. (Ibid.: 319)

⁶ Den grandiose narcissisme, som også betegnes den udadvendte eller aggressive narcissisme, er blandt andet kendetegnet ved ((Jørgensen 2009: 96-97) med reference til DSM-IV-TR (2000: 717)):

- Et skrøbeligt selv med lavt selvværd, som har brug for vedvarende beundring og opmærksomhed fra andre for at holde sammen på selvet.
- Overoptaget af fantasier om ubegrænset succes, magt, skønhed eller grænseløs kærlighed.
- Mener, at han eller hun er noget særligt og unik og kun kan blive forstået af mennesker med særlig status eller særlige egenskaber.

Hvad angår komorbiditetsproblemet, fortsætter Jørgensen, har 80 % af de patienter som har fået diagnosticeret personlighedsforstyrrelse fået mere end en diagnose og flere af dem adskillige diagnoser. Ikke mindre en 39 % af borderlinere har ligeledes en sekundær narcissistisk forstyrrelse (Jørgensen 2009: 108).

Elizabeth bliver her i en symbolsk forvandling den døde moders krop, hvorved omfavnelsen af Elisabeth kan tolkes som en omfavelse af den døde moder, som det er Frankensteins mål at besidde (Sherwin 1981: 887). Det er let at forestille sig hvilken psykisk energi den gode Frankenstein må udfolde for at projicere dette sammensurium af skyld, aggression og undertrykte seksuelle impulser rettet mod de to ”engle”, den kommende brud og den afdøde moder, over på monstret. Det er tilsvarende let at forestille sig hvilket mikropsykotisk sammenbrud disse anstrengelser fører med sig når monstret kommer for ”tæt på” som i følgende passage: ”for I thought I saw the dreaded spectre glide into the room; ’he can tell. – Oh, save me! save me!’ I imagined that the monster seized me; I struggled furiously, and fell down in a fit.” (Shelley 1986: 323).

Sammenblandingen af nutid, fortid og fremtid, sammenbruddet på det lingvistiske og kognitive plan, tabet af psykisk kontrol, og den kognitiv desorientering er her klare indikatorer på et mikropsykotisk sammenbrud i selvets organisering, som kendetegner individer med et desorganiseret tilknytningmønster. At monstret tager livet af familien én efter én viser med ironisk konsekvens Frankensteins underliggende ønske om at erstatte en dysfunktionel familie med en ”funktionel” som i så mange eventyrs logik.

Konklusion

Frankenstein som karakter udviser en utryg, desorienteret indre arbejdsmodel og betjener sig af en række umodne forsvarsmekanismer som idealisering, omnipotens og splitting. Forsvar, der som helhed minder om den borderlineforstyrrede personlighed med dets ustabile selv billede, manglende impuls kontrol, udtalte affektive labilitet og den grandiose narcissisme, udtrykker i dette tilfælde en diffus længsel efter kontrol og magt, gentagne mikropsykotiske sammenbrud, og en splitting personlighed, der mangler dybde i sine sociale relationer og almen realitetsforståelse.

Litteratur

- Ainsworth, Mary (1979): *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange situation*. London: Psychology Press.
- Bowlby, John (1970-80): *Attachment and Loss*, bd. 1-3. London: The Hogarth Press.
- Bowlby, John (1988): *A secure base*. London: Routledge.
- Bretherton, Inge (1992): ”The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth”, *Developmental Psychology*, Vol. 28: 759-775.
- Claridge, Laura P. (1985): ”Parent-child tensions in Frankenstein: the search for communion”, *Studies in the Novel*, Vol. 17, No. 1:14-26.
- DSM-IV-TR (2000): *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 4th ed. Text Revision. Arlington: American Psychiatric Association.
- Fonagy, P., G. György, E.L. Jurist og M. Target (2007): *Affektregulering, mentalisering og selvets udvikling*. København: Akademisk Forlag.
- Harris, J.R. (1998): *The nurture assumption: Why children turn out the way they do*. New York: Free Press.

- Jackson, Rosemary (1981): *Fantasy – The Literature of Subversion*. London: Methuen.
- Jørgensen, Carsten Rene (2009): *Personlighedsforstyrrelser*. København: Reitzels Forlag.
- Siegel, Daniel J. (2002): *Sindets tilblivelse og udvikling*. Aarhus: Klim.
- Siegel, Daniel J. og Mary Hartzell (2006): *Forældre indefra – Om forældres selvindsigt og Børns Trivsel*. København: Akademisk Forlag.
- Shelley, Mary Wollstonecraft (1986): *Frankenstein, or the Modern Prometheus* [1818]. *Three Gothic Novels*. London/New York: Penguin Classics.
- Sherwin, Paul (1981): "Frankenstein: Creation as Catastrophe", *PMLA*, Vol. 96, Nr. 5, oktober: 883-903.
- Weber, Max (1975-78): *Die protestantische Ethik* (udg. Johannes Winckelmann), bd. 1-2. Siebenstern. På dansk (1995): *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*. København: Nansensgade Antikvariat.